

DOI: 10.36719/2663-4619/61/143-147

Aytac Arif qızı Cəfərova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiti
aytacceferova98@mail.ru

SƏSLİ MƏDƏNİ İRSİMİZ

Açar sözlər: arxiv, video, səs, mədəni irs, val, qrammofon, fono, sənəd

Our vocal cultural heritage Summary

All archives have always served the same purpose. The archives preserve the most beautiful examples of cultural heritage. Efforts have been made to transmit historical documents, transcripts, rock inscriptions, manuscripts, manuscripts to future generations, protecting the collections of certain items. One of such archives is the Azerbaijan State Archive of Sound Recordings. Along with other historical monuments, audio and video recordings need to be protected as valuable archival documents. Because they are considered to be one of the spiritual treasures of the people.

Key words: archive, video, sound, cultural heritage, shaft, gramophone, background, document

Giriş

Hər bir xalqın və dövlətin tarixində elə maddi-mədəniyyət nümunələri olur ki, zaman keçdikcə onların mahiyyəti, dəyəri üzə çıxır. Belə milli sərvətlərdən biridə səsdir. Digər tarixi abidələrlə yanaşı, səs və video yazılarının da qiymətli arxiv sənədləri kimi mühafizəsinə ehtiyac var. Çünki onlarda xalqın mənəvi sərvətlərindən sayılır. Bunun nəticəsidir ki, ölkəmizdə səs və video yazılarının qorunub saxlanması, məqsədilə 5 aprel 1968-ci ildə SSR Nazirlər Sovetinin qərarına əsasən Dövlət Səs Yazıları Arxivi yaradıldı.

İk olaraq "irs" və "mədəni irs" fenomenlərinə nəzər salaq: tarixdə hər bir yeni nəsil öz inkişafını sıfırdan, yəni boş yerdən deyil, əksinə özündən əvvəl varislərinin qoyub-gətirdiyi irsi mənimsəməsindən başlayır. İnsanlar öz tarixlərini istədikləri kimi yox, keçmişdən onlara gəlib-çatmışlara uyğun qurub yaradırlar. Bundan çıxış edərək müxtəlif nəsillər, xalqlar arasında tarixi əlaqə, varislik yaranmış olur. (Eyvazova, 2017; 23)

Hər bir xalqın mədəni irsi özündə maddi və mənəvi mədəni irsi əks etdirir. Mədəni irsə malik olmaq hər bir xalqın toxunulmaz hüququdur. Mədəni irs tariximizi və kimliyimizi; keçmişlə, bugünümüzə və gələcəklə olan əlaqəmizi təmsil edir. Xalqları mədəni irs qədər, milli-mənəvi ənənələr qədər, dəyərlər qədər birləşdirən başqa bir vasitə yoxdur. Elə bu səbəbdəndir ki, mədəni irsimizin qorunmasında muzeylərin kitabxanaların arxivlərinin rolu böyükdür. İstər muzeylər olsun, istərsə də arxivlər keçmişlə gələcək arasında körpü rolunu oynamışdır. (Ömərova, 2012)

Həqiqətən də, xalq öz keçmişini bilməyəndə, gələcəyini də qura bilmir. Keçmişin isə, ilk növbədə, yaddaşlarda yaşayır. Yazılı (kağız əsaslı və rəqəmsal), görüntülü (kino-foto) və səsli (fono) arxiv sənədləri isə xalqın milli-faktoloji yaddaşı, maddi-mənəvi sərvətidir. Mükəmməl arxivi olan xalqın etibarlı qorunan tarixi mirası var deməkdir. Arxiv sənədləri bu baxımdan xalqın öz tarixini öyrənmək, dərk etmək, ondan faydalanmaq və ibrət dersi götürmək üçün əvəzsiz mənbələrdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin arxiv xidmətinə, arxiv sənədinin dəyərini, arxiv işinin siyasi və elmi-tarixi əhəmiyyətini dəqiq və sərrast idafə edir: "Arxiv işlərinə görə çox ciddi fikir verək. Bir tərəfdən ona görə ki, bu, xalqımızın tarixini əks etdirən yeganə mənbədir. İkinci də ona görə ki, tariximizi təhrif edənlərin qarşısını almaq üçün çox mühüm amildir". (Rəsulov, 2018)

Arxivlərin hamısı hər zaman eyni məqsədə xidmət edib. Arxivlər mədəni irsin ən gözəl nümunələrini mühafizə etmişdir. Tarixi sənədlərin stenoqramların, daş kitabələrin, qayaüstü təsvirlərin, əlyazmaların, mətbuat orqanlarının, müəyyən əşyaların kolleksiyalarının qorunmasına mühafizə edilərək gələcək nəsillərə çatdırılmasına çalışılıb. Belə arxivlərdən biri də Azərbaycan Dövlət Səs Yazıları arxividir. Digər tarixi abidələrlə yanaşı, səs və video yazılarının da qiymətli arxiv sənədləri kimi mühafizəsinə ehtiyac var. Çünki onlar xalqın mənəvi sərvətlərindən sayılır. Axı, onların arasında yalnız mədəniyyət və incəsənətimizin fədailərinin deyil, eyni zamanda ictimai-siyasi və dövlət xadimlərinin də səsləri var. Məhz bu kimi amillər nəzərə alınaraq, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 5 aprel 1968-ci il 154 sayılı qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Səs Yazıları Arxivi yaradıldı. Səs Yazıları Arxivinin qarşısında duran əsas məqsəd isə vətənimizin ictimai-siyasi, tarixi, elm və mədəniyyətini özündə əks etdirən bədii və sənədli audio-video sənədləri, habelə, dövlət, siyasi və ictimai xadimlərin çıxışlarının müxtəlif səs və video daşıyıcılarında olan

yazıları, müharibə və əmək veteranlarının, elm və incəsənət xadimlərinin, ölkəmizə gələn xarici qonaqların səs və video yazılarını toplayıb, onların dövlət mühafizəsini təmin etmək kimi vacib vəzifə qoyulub.

Arxivin ən qədim sənədləri XIX əsrin ikinci yarısına aid olan səs yazısıdır. Bu səs yazısı sıxılmış dəşikli kartondan ibarət valdır. Bu valı "Herafon" adlı cihazda səsləndirilir. Valın kənarında rus dilində mürəkkəblə Ştrausun "Qaraçı Baronu" və "Mazurka-polka" sözləri qeyd edilib. Bu sənədin qiyməti təkcə onun yaşında deyil. Həmin yazı dahi mütəfəkkir, Azərbaycan dramaturgiyasının banisi Mirzə Fətəli Axundzadənin əl yazısıdır. Bu, böyük ədibin dünya mədəniyyəti ilə yaxından maraqlanmasına canlı sübutudur. Bu val ədibin Şəkiddə yerləşən ev muzeyindən gətirilmişdir. Arxivdə Azərbaycanın musiqi inciləri sayılan çox sayda qrammofon valları saxlanır. Bu vallar ötən əsrin əvvəllərində dünyanın müxtəlif səs yazma şirkətləri olan İngiltərənim "Qrammofon", Parisin "Pete" qardaşları, Varşavanın "Sport-Rekord", Kiyevin "Ekstrafon" Tiflisin "Konsert-Rekord" və Bakının "Qrammofon-Rekord" şirkətlərində yazılıb yayılmışdır. Bu qrammofon vallarda Azərbaycan musiqisinin korifeyləri olan Cabbar Qaryağdıoğlu, Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev, Keçəcioğlu Məhəmməd, Ələsgər Abdullayev, Məcid Behbudov, Seyid Şuşinski, Musa Şuşinski, Mirzə Güllər xanım, İslam Abdullayev, Seyid Mirbabayev, Zəbul Qasım, Məşədi Hilal Zeynalov, Zülfü Adıgözülov, Xan Şuşinski, Həmid və Əsgər Malıbəyli qardaşları, məşhur tarzənlərdən Şirin Axundov, Mirzə Fərəc, Qurban Pirimov, Mənsur Mənsurov, Cəmil Əmirov və bir çox başqalarının ifasında muğam, mahnı və el havaları əbədiləşib. (Mədətov, 2018; 243, 244)

Məşhur xanəndə Mirzə Güllər xanım, xanəndə Aslan, Musa Səfərov, Qasım Abdullayev, Məşədi Qafar, səsi ilk vala yazılanlardan biri Əbdülcədir Cabbarov, o zamanlar üçün nadir peşə sayılan qarmonçalan Məmmədağa və başqaları belə sənətkarlardandır. Həmin tapıntılar arxivin fondlarını zənginləşdirdiyi kimi, mədəniyyət tariximizin araşdırılmasında da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Maraqlıdır ki, islam dinin qatı tədbirlərinin hökm sürdüyü bir zamanda böyük cəsarət nümunəsi göstərən qadın xanəndə Mirzə Güllər xanımın taleyinə qısaca diqqət yetirək. Zəmanəsinin haqsızlıqları gənc qızı doğma Cavad kəndindən, ata evindən qaçmağa məcbur edir. Əyninə kişi paltar geyərək, el şənliklərində, Mirzə Güllər adı ilə, sönməz bir eşqlə oxuyan bu sənət fədaisinin səsi sonralar Şirvan, Gəncə, İrəvan, və başqa iri şəhərlərdən gəlir. Bir az sonra məşhur olan Mirzə Güllər xanım Kiyevə dəvət edilərək, "Monark-Rekord" səhmdar səs yazma cəmiyyəti 1914-cü ildə onun ifasında "Mirzə Hüseyn" segahı, "Bayatı-kürd", "Bayatı şiraz" muğamlarını, "Yerri, dam üstə yeri" və başqa el havalarını qrammofon valına yazdırmışdır. Ancaq axtarışlar zamanı bir valı tapılmışdır.

Azərbaycan teatr tarixi və onun ilk yaradıcılarına dair səs və video yazıları arxiv fondlarına xüsusi yer tutur. Burada Hüseynqulu Sarabski, Dadaş Şaraplı, Abbas Mirzə Şərifzadə, Ələsgər Ələkbərov, Şövkət Məmmədova, Sidiq Ruhulla, Ağadadaş Qurbanov, Hökümə Qurbanova, Fatma Qədri, Ülvi Rəcəb, Kazım Ziya, Hacıağa Abbasov, Ağasadiq Gəraybəyli və daha neçə neçə ölməz sənətkarlarımızın səs yazıları, səhnə fəaliyyətləri arxivin fondlarında mühafizə edilən sənəd əsərləridir. (Səfərova, 2015; 150, 151)

Arxivdə çox sayda səs və video yazıları qorunub saxlanmaqdadır. Bu səs yazıları arasında Azərbaycanın dahi bəstəkarları Üzeyir bəy Hacıbəylinin, Fikrət Əmirovun, Qara Qarayevin, Cahangir Cahangirovun, Süleyman Ələsgərovun, Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Ağabacı Rzayevanın, Şəfiqə Axundovanın, ifaçılardan Rəşid Behbudovun, Müslüm Maqomayevin, Bülbülün, Rübabe Muradovanın, Yaqub Məmmədovun, Şövkət Ələkbərovanın, Lütfiyar İmanovun, Yavər Kələntərlinin, Zeynəb Xanlarovanın, Sara Qədimovanın, mahir muğam ustalarının Hacıbaba Hüseynovun, Arif Babayevin, Alim Qasimovun, Əbülfət Əliyevin, Cənəli Ələkbərovun, Qulu Ələsgərovun, məşhur tarzən Bəhram Mənsurovun, xalq artisti Həbib Əliyevin, qaboyçalan Kamil Cəlilovun, mahir qarmon ifaçısı Zakir Mirzəyevin, görkəmli cazmen Vəqif Mustafəzadənin, bir sözlə, Azərbaycanın tanınmış musiqi və ifaçıların, bəstəkarların səsləri, həyat və yaradıcılıqlarından ibarət olan zəngin fono və səs yazıları xüsusi dəyərə malikdir. Arxivin ən zəngin fondlarından biri ədəbiyyat bölməsidir. Fono-video yazılarında Məmməd Rahimin, İsmayıl Şıxlının, Süleyman Rüstəmin, Mirzə İbrahimovun, Nəbi Xəzrinin, Mehdi Hüseynin, Əliəğa Vahidin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Hafiz Baxışın, Mirvarid Dildəzinin, Rəsul Rza ilə Nigar Rəfibəylinin, M.Şəhriyarın və bir çox başqa yazıçıların, şairlərin həyat və yaradıcılıqlarının saxlandığı fono-videoya yazıları nadir sənət incilərindəndir. (Mədətov, 2018; 246, 247)

Azərbaycanın dahi bəstəkarı Üzeyir bəy Hacıbəylinin dili ilə desək "Xalq musiqisinin ən yaxşı ifaçıları aşılardır". Onları əsl musiqi sənətkarları adlandırmaq olar. Musiqi sənətimizin özəyi, mədəniyyətimizin kökü ulu ozanların sinəsində dillənən telli sazdan başlayır. Buna ən gözəl nümunə olaraq, "Kitabi Dədə Qorqud" dastanının adını çəkmək olar. Arxivdə aşiq yaradıcılığı fondu digər fondlar kimi zəngindir. 200 mindən çox olan aşiq yaradıcılığı fondunda aşiqlərimiz Azərbaycanın onun dilbər guşələrinin tərənnümü, gözəllikdən, məhəbbətdən, el qəhrəmanlarından söz açan dastanları və ifaları arxivin fondları arasında layiqli yer tutur. Ötən əsrin otuzuncu illərin məşhur aşiqləri Qurbanəlinin, aşiq Mirzə Bayramovun, Əsəd Rzayevin,

aşıq Fətullanın, aşiq Şəmşirin, onlardan sonra gələn davamçıların aşiq Kamandarın, Əkbər Cəfərovun, Mikayıl Azaflının, Hüseyn Saraclının, Əhməd Sadıxlinin, Məhəmməd Sadıxlinin, Mahmud Məmmədovun, Pənah Pənəhovun, aşiq Əmrah Gülməmmədovun və bir çox başqa el sənətkarlarının ifa etdikləri aşiq mahnıları, saz havalarının lent yazıları, qrammofon valları və video yazıları qiymətli sənət incilərindəndir. Burada xalqımızın ən gözəl qəhrəmanlıq sənəmi olan "Koroğlu" dastanının bütün qolları aşiqlərimizin ifasında bir neçə qrammofon vallarında əbədləşib.

Arxivdə keçən əsrin otuzuncu illərinə aid fono sənədləri xüsusi yer tutur. Bunların içərisində 1938-ci ildə Moskva şəhərində keçirilmiş Azərbaycan Ədəbiyyatı və İncəsənəti Ongünlüyünün sənədləri xüsusilə dəyərlidir. Burada keçirilən tədbirlər böyük maraq doğurmuş "Ümumittifaq Melodiya" sənətmə şirkəti Azərbaycanın incəsənət ustalarının çoxunun ifalarını qrammofona yazmışlar. İkinci dünya müharibəsinin başlanması və bu kimi səbəblərin baş verməsi nəticəsində həmin valların "sınaq" nüsxəsi halında şirkətin anbarında qalmış və sonradan unudulmuşdur. Keçən əsrin 70-ci illərin də həmin qrammofon valları aşkar edilərək arxivə gətirilmişdir. Zədələnməmiş həmin valların sayı 800-ə qədərdir və dəyərinə görə arxivin nadir sənədləri sırasındadır. (Səfərova, 2015; 151)

Arxivin fondlarında İkinci Dünya müharibəsi zamanı xalqımızın oğul və qızlarının ön və arxa cəbhədə göstərdikləri şücaətləri fono sənədlərində toplanaraq qorunub saxlanır. Burada azərbaycanlı Sovet İttifaqı qəhrəmanlarının, müharibə veteranlarının, partizanların, arxa cəbhədə çalışan əmək veteranlarının çıxışları, xatirələri, habelə tarixi qələbəyə həsr olunmuş müxtəlif tədbirlərin audio-video yazıları cəmlənib. Bu sənədlər arasında Azərbaycan bəstəkarlarının və incəsənət ustalarının müharibə dövrünə dair fono və video yazıları daha çoxluq təşkil edir.

Son illərin məlum hadisələri ilə əlaqədar olaraq, "Qanlı Yanvar", "Köçkünlər", "Qarabağ hadisələri" kimi fondlarda yaradılıb. Artıq tarixə çevrilmiş qondarma "dağlıq Qarabağ" problemlərinin ciddiliyini nəzərə salan arxivin əməkdaşları, havadarlarının köməyi ilə erməni daşnaqları tərəfindən öz ata-baba torpaqlarından vəhşicəsinə qovulan azərbaycanlıların ah-naləsi, onların ittihamları, həttə, uşaq hicqırtılarını belə lentə alıblar. 1973-cü ildə DQMV-nin 50-illiyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncağın lent yazısına qulaq assaq, Dağlıq Qarabağın qədim Azərbaycan torpağı olduğunu və ermənilər buraya köçüb gələndən sonra xoşbəxt yaşadıqlarını onların öz dilindən eşidirik.

Arxivin fono sənədləri arasında Cənubi Azərbaycan və Türkiyə Cümhuriyyətinin mədəni və ədəbi mühitinə aid xeyli sayda qiymətli səs yazıları qorunub saxlanır. Bu səs yazıları arasında diqqət çəkən bir məqam var ki, o da şərqin görkəmli şairi Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın səsi yazılmış lentlərdir. Səs yazıları arasında xalq şairi Məmməd Rahimin şeir dili ilə ona yazdığı açıq məktubu və şairin ona cavabı yazılmışdır. Ömrü boyu Bakını görmək və dostları ilə görüşmək həsrəti ilə yaşayan ölməz şairimiz göz yaşlarını həmin məktublara qataraq hicqırtı ilə oxuyaraq lentə yazdırmış və bizlərə xatirə qoymuşdur. Bu çox dəyərli və çox da kədərli bir canlı sənəddir. Şairin şəxsi fondunda belə nümunələr çox saydadır. Arxivin fondlarında eyni zamanda Cənubi Azərbaycanın xanəndə və musiqiçilərinin keçən əsrin əvvəllərində buraxılmış qrammofon valları o dövrün zəngin musiqi həyatından xəbər verir. Onlardan Tahirxan, Rzaquluxan, Bağırxan və başqalarının qrammofon valları fondun dəyərli fono sənədlərindəndir. Arxivdə digər fono sənədlərlə yanaşı Güney Azərbaycanın və Türkiyə aşiqlərinin də xeyli audio-video yazıları mühafizə edilir. Aşıq Qəşəm, aşiq Dehqan, aşiq Rəhim, aşiq Həsən Qəəffari, aşiq Mahmud Cahangiri, aşiq Məmmədlinin və başqa söz ustalarının könül oxşayan fono sənədləri böyük məhəbbətlə qorunub saxlanır.

Arxivə qəbul edilən qiymətli sənədlər arasında Azərbaycanın görkəmli dirijoru Niyazinin fonotekası xüsusi diqqət çəkir. Görkəmli dirijor, bəstəkarın şəxsi fondunda 140- dan artıq fonosənədlər mühafizə edilir. Burada maestronun başqa-başqa ölkələrdəki konsertlərinin, onunla aparılan müsahibələrin, söhbətlərinin, radio və televiziya verislərinin, əsərlərinin lent yazıları, bir sıra görkəmli xarici ölkə musiqiçilərinin Niyaziyə avtoqrafa bağışladığı vallar və bundan başqa keçən əsrin əvvəllərində buraxılmış 10 dan çox nadir qrammofon valları arxivin nadir sənədlərindəndir.

Arxivdə qardaş ölkənin tərəqqipərvər şairi Nazim Hikmətin səs yazıları mühafizə edilir. Nazim Hikmət 1960-cı ildə Cəfər Cabbarlının evində təşkil olunmuş xatirə gecəsində çıxış etmiş və ədəbi Azərbaycan yazarlarının peyğəmbəri adlandırılmışdır. Onunla yanaşı Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Sabit Rəhman, Cəfər Cəfərov və başqaları bu məclisdə iştirak etmiş, qısa ömrün dolğun yaradıcılığından geniş söhbət açmışdır. Daha sonra Nazim Hikmət "Ceviz ağacı", "Kərəm kimi" şeirlərini söyləmişdir. Belə bir lent yazısı böyük şəxsiyyətlərdən yadigar qalan qiymətli sənədlərdəndir.

Görkəmli xalq şairimiz Səməd Vurğun, onun həyat və yaradıcılığı ilə bağlı 200- dən artıq fono sənədi xüsusilə diqqətə layiqdir. Şairin ifasında özünün yazdığı şeir və poemalardan parçalar, müxtəlif tədbirlərdəki çıxışlarının lent yazıları xüsusilə mühafizə edilir. 1954-cü ildə Moskvada yazıçıların II Ümumittifaq qurultayında "Sovet poeziyası" haqqında hamını heyran qoyan, 20 ili əhatə edən geniş və parlaq məruzəsinin

lent yazısı arxivdə mühafizə edilir. Lent yazısı çox uzun axtarışdan sonra 1976-cı ildə Moskva şəhərindən tapılaraq arxivə gətirilmişdir.

1910-cu ildə sazəndə dəstələrinin vala yazdırdığı "Mirzəyi", "Vağzal", "Tərəkəmə", "Əskərani", "Uzundərə" kimi oyun havaları, xanəndələrdən Cabbar Qaryağdıoğlu, Keçəcioğlu Məhəmməd və Məşədi Məhəmməd Fərzəliyevin "Gülə-gülə", "Eşq atəşi", "Vətən şərqisi", "Mən bir Türkmən", "Tello" və başqa mahnılarını xorla birlikdə oxuyub vala yazdırmışlar. Maraqlıdır ki, həmin səsyazma şirkətləri vallarla bərabər onların katoloqlarını da kitabça şəklində çap edib yayırdılar. Əldə edilmiş bu katoloqlar istifadə üçün sanballı məlumat mənbəyi olduğu kimi, həmin valların axtarılıb tapılmasında da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Arxivin fondlarında çox maraqlı bir val da mühafizə edilir. Həmin vallara "Mirzəyi", "Vağzal" rəqs havaları yazılıb. Həmin rəqs havalarını Varşavanın "Sport-Rekord" səsyazma şirkətinin avropalı əməkdaşları ifa edərək vala yazdırmışlar. 1910-cu ildə buraxılan bu val musiqimizin Avropada da xüsusi maraq doğurduğunu bir daha sübut edir. (Mədətov, 2018; 226)

Ölkəmizin ictimai-siyasi və iqtisadi həyatını əks etdirən fondada minlərlə xüsusi qiymətli fonon və video yazıları arasında görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyev Oğlu Əliyevin həyatını və coşğun fəaliyyətini əks etdirən fonon-video sənədlər tam toplanılaraq arxivin xüsusilə qiymətli fondunda mühafizə edilir. İnamlı deyə bilərik ki, arxiv sənədləri arasında H.Əliyevin fəaliyyətinə dair fonon-video sənədlər arxivin ən iri fondudur. Onların ümumi səslənmə müddəti.

O dövrün mühüm hadisələrindən biri də səhnə əsərlərinin qrammofon valına yazılması olub. Belə ki, 1914-cü ildə Varşavanın "Sport-Rekord" şirkəti Zülfüqar Hacıbəylinin "Əlli yaşında cavan" və "Evliyənin subay" əsəri isə iki valdan ibarətdir və arxivin nadir-fonon sənədləri kimi qorunub saxlanılır. Maraqlıdır ki, burada xalq artisti Hacığa Abbasovla bərabər əsərin müəllifi Zülfüqar Hacıbəyli də iştirak edib. (Səfərova, 2015; 150)

XX əsrin əvvəllərində istehsal olunmuş qrammofon vallarının bir çoxu zaman keçdikcə tədricən yarasız hala düşür, öz ilkin keyfiyyətinin itirirdi. Bunların arasında Cabbar Qaryağdıoğlu (1861-1944), Ələsgər Abdullayev (1866-1929), İslam Abdullayev (1876-1964), Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev (1872-1952), Keçəcioğlu Məhəmməd (1864-1940), Məcid Behbudov (1873-1945), Şirzad Hüseynov (1906-1971) və başqa məşhur ifaçıların da qrammofon valları vardır. Yaxın keçmişdə YUNESKO-nun şifahi və qeyri maddi irsin qorunması üzrə konvensiyasının qarşıya qoyduğu tələblərin yerinə yetirilməsi məqsədi ilə Azərbaycanda XX əsrin əvvəllərinə aid edilən valların bərpasına başlanıldı. Bu işdə bir sıra uğurlu nəticələr əldə edildi. Daha dəqiqi, ölkəmizdə korifey sənətkarların ifaları müasir elmi-texniki tərəqqinin nəticələrindən bəhrələnməklə keyfiyyətli hala salındı. Sonrakı mərhələdə isə müxtəlif muğam layihələrini həyata keçirməklə bu ifalar çağdaş dinləyicilərin ixtiyarına verildi. (Mədətov, 2018; 236)

Ötən əsrin 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsünə əsasən Azərbaycanda Muğam sənətinin inkişaf etdirilməsi geniş vüsət alır. Bu layihəyə imza atan Fondun prezidenti, Azərbaycan Respublikasının birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyeva olmuşdur. Onun əzmkar fəaliyyəti nəticəsində ustadlarımızdan bizə yadigar qalan xalq sənətimiz indi əlçatmaz bir zirvəyə yüksəlib. Mehriban xanımın rəhbərliyi və böyük dəstəyi nəticəsində 1995-ci ildən başlayaraq gənc muğam ifaçılarını üzə çıxarmaq üçün tədbirlər görmüşdür. Həmin muğam ifaçıları tələbkər muğam biliciləri və geniş tamaşaçılar qarşısında sınaqdan məharətlə çıxmış və bu gün də bu sənəti yaşadırlar. Bütün bu layihələri yerinə yetirərkən Səs Yazıları arxivinin zəngin fondundan geniş istifadə olunub. SSRİ xalq artisti Fikrət Əmirovun, xalq artisti Tofiq Quliyevin 100 illik yubileyləri ərəfəsində onların bütün yaradıcılıqlarının toplanılıb külliyyat halında buraxılmasında arxiv yaxından iştirak etmişdir.

Azərbaycan aşiq sənətinin "kölgədə" qalması da böyük narahatçılıq yaratmışdı. Bu sahədə də Mehriban Əliyeva böyük əzmkarlıq və cəsarət nümunəsi göstərərək Azərbaycanda aşiq sənətinin ənənələrini özünə qaytardı. Hər iki layihə "Azərbaycan muğam sənəti" və "Azərbaycan aşiq yaradıcılığı" YUNESKO-nun "Bəşəriyyətin qeyri-maddi" nemətlər" siyahısına daxil edilib. Bizim üçün bu böyük şərəfdir. Bu, Azərbaycanın birinci vitse prezidenti, H.Əliyev Fondunun prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın Azərbaycan mədəniyyətinə verdiyi ən böyük töhfələrdəndir.

Nəticə

Arxiv sənədlərinin mühafizəsini müvafiq qaydada təmin etməkdən ötrü müxtəlif müasir metodlardan istifadə edilir. Hazırda beynəlxalq aləmdə istifadə edilən audio-video sənədlər yazılıb saxlanılan DVD və CD səs və video daşıyıcıları da arzu olunan dərəcədə etibarlı deyildir. Ona görə də kompüterin yaddaşına yazılan sənədlər rəqəmsallaşdırılaraq elektron formata saxlanılır, sərt disklərə köçürülür. Əl yetərliliyi təmin etmək üçün sənədlərin nüsxəsi, kartoteka kartoçkalı və digər elmi-məlumat sənədləri də Milli Arxiv İdarəsinin serverinə yerləşdirir.

Ədəbiyyat

1. Həsənxan Mədətov “Möcüzəli səslər xəzinəsi” Bakı-2018
2. İlhamə Səfərova “Arxivşünaslıq” dəslük. Bakı-2015
3. Yeganə Eyvazova “Abidəşünaslıq” monoqrafiya. Bakı-2017
4. Əsgər Rəsulov. Cümhuriyyət sənədlərinin etibarlı saxlanıcı. “525” qəzeti, Bakı, 2018 26 may. S.12
5. Vahid Ömərov. Azərbaycançılıq və milli-mədəni irs. “Səs” qəzeti Bakı, 2012. 5 aprel

Rəyçi: dos. İ.Səfərova

Göndərilib: 18.12.2020

Qəbul edilib: 20.12.2020